

стані. Мали місце утиски свободи слова, переслідування журналістів, втручання в порядок формування інфопростру через появу темників. Гострою постала проблема того, що видавнича продукція набула функціонального значення і стала товаром. Такий стан друкованих медіа на території України був на початку 2000-х років, і він багато в чому визначав подальші тенденції розвитку свободи слова та формування суспільної думки.

Примітки

1. Енциклопедія Сучасної України. Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=26583
2. Карпенко О. В «Корреспонденте» появился отдел, занимающийся цензурой». Режим доступу: <https://ain.ua/2013/11/28/v-korrespondente-poyavilsya-otdel-zanimayushhij-sya-cenzuroj/>
3. Поляруш А. А., Юрченко А. М. Україна: еволюція «революцій». Київ: Саміт-книга, 2013. 219 с.
4. Про «Урядовий Кур'єр». Режим доступу: <https://ukurier.gov.ua/uk/about/>
5. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні / Закон України від 16.11.1992 № 2782-ХІІ. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text>
6. Ковалевський В. Сучасний стан і тенденції розвитку медіа-сфери України. Політичний менеджмент. 2009. № 5. С. 109-119.
7. Шпак В. І. Друковані ЗМІ України: історіографічний аспект. Український інформаційний простір. 2008. № 1. С. 113-120.

УДК 94:323.13-029:159.953(477) «19/20»

Ірина ТЕЛЕГУЗ, Павло НАКОНЕЧНИЙ
(м. Київ)

Холодноярська організація в історичній пам'яті українців наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття

Розкривається місце Холодноярської організації в історичній пам'яті українського суспільства після проголошення незалежності України. Відродження пам'яті про Холодний Яр розпочиналося з наукового зацікавлення представників громадськості, зростав науковий інтерес, що в комплексі сприяло збереженню, відтворенню та вшануванню пам'яті боротьби холодноярців. Відбулася політична реабілітація та державне визнання повстанців ХХ ст. як борців за незалежність України. Простежується відтворення пам'яті про Холодний Яр у міській топоніміці.

Ключові слова: Холодний Яр, Холодноярська організація, історична пам'ять, відновлення, нація, держава.

Постановка проблеми. Історична пам'ять формує характер суспільного уявлення про минуле, сприяє оцінці сучасних подій та встановлює вектор

майбутнього розвитку нації. Відродження історичної пам'яті в Україні після розпаду СРСР відбувалося як на рівні кожної родини, так і в масштабах всієї держави. Цей процес впливає і на формування національної ідентичності молодого покоління українців. Тож місце і роль Холодноярської організації у процесі формування тенденцій розвитку історичної пам'яті у період незалежності України є актуальним і в наш час.

Історіографія питання. Окремі аспекти висвітлення діяльності Холодноярської організації в історичній науці та інтернет-просторі розкривали у свої публікаціях В.Вовк та Ю. Сабадишина та ін. Автором цілої низки праць про Холодноярську організацію є Р. Коваль.

Мета дослідження – проаналізувати особливості відновлення історичної пам'яті про Холодний Яр у період відродження і розбудови самостійної Української держави наприкінці XX – на початку XXI ст.

Виклад основного матеріалу. Відновлення незалежності України стимулювало пробудження наукової, публіцистичної та культурної діяльності, пов'язаної з дослідженням тих періодів історії, які тривалий час замовчувались в радянський період. З 1990-х років, для історичної науки відкрився доступ до значної кількості документів, які торкаються теми повстанської боротьби з радянською владою на Чигиринщині. Відкритий доступ до архівів поєднувався зі зростанням наукового та суспільного інтересу до боротьби холодноярців. Можливість досліджувати розсекречені архіви з тематики визвольної боротьби українців суттєво зміцнила історичну базу [1, с. 97].

Популяризації історії Холодноярської організації сприяла активна дослідницька та публікаційна діяльність Р. Ковалю. Його роботи створили фундамент для формування історичної пам'яті про Холодний Яр в умовах незалежності. Серед наукових доробків Р.Ковалю можемо виділити такі праці, як «Отамани Гайдамацького краю: 33 біографії» [2], «Начерк історії Холодноярської організації 1917-1922 років» [3,] в якій було подано першу структуризовану розвідку про Холодний Яр від доби Київської Русі і до повстанської боротьби 1917-1922 рр. Наукове зацікавлення цією тематикою стосовно повстанців Холодного Яру втілювалося в дослідженнях С. Луніна, Ю. Митрофаненка та ін. Тож інтерес до подій в Холодному Яру перейшов з мемуарних спогадів на якісно новий, академічний рівень. Поява наукових праць відіграє позитивну роль у формуванні історичної пам'яті та впливу на свідомість українців. Наукові дослідження стимулюють зростання інтересу до цих подій серед населення та відродження національної пам'яті. На думку Ю.Сабадишиної, це зумовило необхідність і важливість висвітлення дослідницьких здобутків у засобах масової інформації, створення місць вшанування, культурної та просвітницької діяльності [8]. Окрім дослідницького інтересу науковців патріотична громадськість ініціювала низку заходів пов'язаних з вшануванням повстанців Холодного Яру. З роками ця тема набула всеукраїнського значення, стала вагомим частиним у відродженні історичної пам'яті українців. Вшанування мали впливову роль у формуванні національної пам'яті, оскільки активізували відвідування історичних місць свідомими представниками суспільства. Подібні

заходи дозволили відкрити значну кількість меморіалів, пам'ятників, місць вшанування. Значною подією стало відкриття в 1995 р. пам'ятника Холодноярським повстанцям [6], відновлення могили головного отамана Холодного Яру Василя Чучупаки [12] та відкриття пам'ятника Ю. Горліс-Горському [12].

Злет уваги до Холодного Яру серед широких прошарків населення в 2011 р. був обумовлений публікацією художнього роману письменника В. Шкляра «Чорний Ворон» про події, які відбувалися в минулому столітті у Холодному Яру [7]. Про популярність роману говорить реалізація накладу роману. Особливо збільшення уваги відбулося після випадку з відмовою В. Шкляра від Шевченківської премії, оскільки наклад вже у квітні 2011 р. становив до 100 тис. примірників [7]. Поява художнього роману, місць вшанування, пісень та інших культурних заходів вивело тему Холодноярської організації з вузькопрофільного кола науковців до широкого загалу, що неодмінно підкреслило зростання уваги до цих подій минулого української історії.

Зауважимо, що характерною рисою відновлення в історичній пам'яті українців діяльності Холодноярської організації була майже повна відсутність державної підтримки у період 1991-2013 рр. Наукові дослідження, відкриття пам'ятників та меморіальних книг, проведення вшанувань та інших заходів, пов'язаних з Холодним Яром відбувалось за ініціативи громадськості.

Події Революції Гідності та агресія Російської Федерації посприяли зростання інтересу до боротьби холодноярців з російськими окупантами в минулому. Пам'ять про Холодноярську організацію перейшла на рівень державного визнання та відповідної (у тому числі фінансової) підтримки заходів по відродженню історичної пам'яті про досліджуваний регіон загалом. Починаючи з 2014 р. на вшануваннях у Холодному Яру були присутні представники державної влади обласного рівня, відбувалось освячення зброї та відправлення військових на фронт [11].

Не менш важливе значення мала політична реабілітації героїв-холодноярців. Рішенням апеляційного суду Київської області від 18 жовтня 2016 р. було реабілітовано повстанських отаманів Холодного Яру і Чорного Лісу – Юрія Дроботковського, Мефодія Голик-Залізняка, Іларіона Завгороднього та інших, які брали участь у визвольних змаганнях початку ХХ ст. за здобуття української державності [10]. Беззаперечно, що дана подія відіграла важливе значення у зростанні ролі Холодноярської організації в історичній пам'яті українців та становленні державної позиції стосовно цих подій. Державна підтримка відновлення історичної пам'яті відчутно зросла у 2017 р. У рамках святкування річниці Української революції регіон Холодного Яру вперше було виокремлено у самостійний пункт згідно указу Президента України «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років» [10]. Місцева влада також докладала зусиль у відновленні історичної пам'яті про Холодний Яр. В першу чергу це відобразилося в топоніміці. З 2014 р. в значній кількості обласних і районних центрів, зокрема у Черкасах, Львові, Луцьку, Полтаві, Дніпрі, Чернігові, та інших містах з'явилися такі назви вулиць як-от: «Холодноярська»,

«Героїв Холодного Яру», «Юрія Горліс-Горського» [12]. Процес увіковічення пам'яті про Холодний Яр по всій території України, а не лише в локальному регіоні поширення повстань, засвідчує всеукраїнське значення цих подій у національній пам'яті українців.

Доказом належного місця Холодноярської організації у сучасній військовій традиції України є переймання назви в окремих підрозділах ЗСУ та НГУ. Танковий підрозділ полку «Азов», що знаходиться в підпорядкуванні НГУ, носить назву «Холодний Яр» [5]. Важливою подією стало почесне надання 93-ій окремій десантно-штурмовій бригаді імені «Холодного Яру» та затвердження нової символіки у кольорах прапору Холодноярської організації та зображення чорного ворону і тисячолітнього дуба Максима Залізняка, що є популярними символами історичного регіону [13]. На честь 93-ої бригади, яка відзначилась в багатьох операціях в зоні проведення ООС, у 2018 р. відкрили пам'ятний знак поблизу Мотриного монастиря [9]. На нашу думку, пам'ятник героям сучасної війни в історичному регіоні Холодний Яр сприяє встановленню традиції пошани борцям за Україну, що позитивно впливає на історичну пам'ять і місце Холодного Яру у цих подіях.

Висновки. Відродження історичної пам'яті про Холодний Яр розпочалося з відновленням української незалежності та діяльності дослідників і громадських діячів, які власною ініціативою сприяли підвищенню популярності історичного регіону Холодний Яр серед українського суспільства. Поява наукових праць відіграла позитивну роль у формуванні історичної пам'яті та впливу на свідомість українців. Окрім наукового та публіцистичного матеріалу підвищують роль Холодного Яру в національній пам'яті щорічні вшанування холодноярських героїв. Нову сторінку в актуалізації пам'яті про Холодноярську організацію серед українського суспільства розпочала відкрита військова агресія Російської Федерації. Вже у 2016 р. відбулася політична реабілітація та державне визнання повстанців ХХ ст. як борців за незалежність України. Державну підтримку отримали культурні заходи пов'язані з історичним регіоном Холодного Яру. В умовах новітньої російсько-української війни використання гасла та символіки холодноярців частинами ЗСУ та НГУ доводить, що історія повстанської боротьби Холодноярської організації має важливе місце в історичній пам'яті та залишається вагомим чинником у формуванні патріотизму.

Примітки

1. Вовк О. Українська історіографія Холодноярської повстанської організації (кінець 1910-х – початок 1920-х рр.). Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал. Суми, 2016. № 5 (59). С.92-103.

2. Коваль Р. Отамани Гайдамацького краю: 33 біографії. Київ: Правда Ярославичів, 1998. 615 с.

3. Коваль Р. Історія Холодноярської організації. Київ: Історичний клуб «Холодний Яр»; Кам'янець-Подільський: ПП «Аксіома», 2016. 104 с.

4. Леонов І. Праведне рішення: отамани Холодного Яру реабілітовані судом. Україна молода. 2016. 15 грудня [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.umoloda.kyiv.ua/number/0/196/106952/>
5. Міцні, як сталь: танкова рота полку «Азов» «Холодний яр» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://azov.org.ua/micni-jak-stal/>
6. Пантюк С. Тріумф Холодного Яру. Новий огонь таки повіє! (21 квітня 2011 р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/pantuyuk/4dafd96178cf2/>
7. Перші відгуки про історичну драму «Чорний ворон» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://1plus1.ua/novyny/persi-vidguki-pro-istoricnu-dramu-cornij-voron>
8. Сабадишина, Ю. Висвітлення визвольної боротьби та історичного значення Холодноярської організації в українському інтернет-просторі [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.cdvr.org.ua/sites/default/files/statti_konkurs/Sabadyshyna_stattya.pdf
9. У Холодному Яру біля Мотриноного монастиря постав пам'ятник загиблим воїнам 93-ої бригади «Холодний Яр». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://procherk.info/news/7-cherkassy/71586-u-holodnomu-jaru-bilja-motrinogo-monastirja-postav-pamjatnik-zagiblim-voynam-93-oyi-brigadi-holodnij-jar>
10. Указ Президента України від 22 січ. 2016 р. № 17 «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917 – 1921 років». Урядовий кур'єр. 2016. № 4. С. 6.
11. Тисячі українців згадали героїв Холодного Яру: ушанування холодноярців проходило два дні: [23-24 квіт. 2016 р. на Черкащині]. Вечірні Черкаси. 2016. 27 квітня. С. 21.
12. «Холодний Яр». Матеріал з Вікіпедії–вільної енциклопедії. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Холодний_Яр
13. 93-а окрема механізована бригада ЗСУ отримає почесне найменування «Холодний Яр» (22 січня 2018) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://procherk.info/news/7-cherkassy/59835-93-a-okrema-mehanizovana-brigada-zsu-otrimae-rochesne-najmenuvannja-holodnij-jar>

УДК 94:341.324(477.75)“2014”

Марія ФАРАНОСОВА
(м. Київ)

Позиція Меджлісу кримськотатарського народу щодо окупації Криму

Проаналізовано ставлення кримських татар до захоплення Криму Росією, розкрито позицію Меджлісу кримськотатарського народу щодо незаконного референдуму 16 березня 2014 р., висвітлено спроби порозуміння російської влади з Меджлісом та репресії проти цієї організації.

Ключові слова: кримські татари, мітинг, референдум, Курултай, репресії.

Науковий керівник: *Латиш Ю. В.*, доцент кафедри історії світового українства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук, доцент.